

Lietuvių nacionalinis charakteris lietuvių kalbos pasaulėvaizdyje: ar galime vadintis darbščiaisiais pavyduoliais?

Silvija PAPAURĖLYTĖ-KLOVIENĖ
Šiaulių universitetas

Pagrindiniai žodžiai: kalbos pasaulėvaizdis, nacionalinis charakteris, naivioji psichologija.

Pavadindami daiktą ar reiškinį, t. y. suteikdami vardą, parodome, kad jį pažįstame, suprantame esmę. Papildomos informacijos suteikia ir abstraktus fenomeno pavadinimą patikslinantis apibūdinimas. Šio straipsnio tikslas – aptarti tuos charakterio bruožus, kurie lietuvių kalbos pasaulėvaizdyje priskiriami nacionaliniam charakteriui, t. y. patikslinami apibūdinimu lietuviškas(a). Darbo medžiaga rinkta iš *Dabartinės lietuvių kalbos tekstyno* (prieiga internete: <http://donelaitis.vdu.lt>). Peržiūrėta daugiau nei 20 000 žodžių *lietuviškas* ir *lietuviška* vartojimo pavyzdžių. Rengiant straipsnį buvo remtasi šių žodžių ir charakterio bruožus pavadinančių leksinių vienetų junginiais.

Psichologijos žodyne teigiama, kad pastovių žmogaus elgesio ypatybių visuma, kuri išreiškia jo santykį su kitais žmonėmis, pačiu savimi, savo veiksmais, vadinama charakteriu. „Tipiški charakterio bruožai priklauso nuo bendrųjų žmogaus gyvenimo visuomeninių aplinkybių, perimamos socialinės patirties. Individualų charakterio savitumą formuoja individo vystymosi fiziologinės prielaidos <...>, be to, nepakartojamos situacijos, kuriose vyksta žmogaus socializacija ir auklėjimas“ (P Ž 1993, 47). Žmogaus socializacija ir auklėjimas tiesiogiai priklauso nuo aplinkos, diegiamos vertybių sistemos, sektino elgesio pavyzdžių.

Nacionalinis charakteris suprantamas kaip specifinis tam tikrų bendrų charakterio bruožų rinkinys. Galima teigti, kad iš dalies tauta pati kuria savo nacionalinį charakterį, nes augantis individas stebi ir perima atitinkamą santykį su pasauliu, kitais žmonėmis ir pačiu savimi. Žinoma, šios sąvokos nereikia suabsoliutinti, nes kiekvieno žmogaus savitumą sudaro ne tik nacionaliniai charakterio elementai, bet ir individualios asmenybės savybės.

Ši tema nuolatos sulaukia ne tik įvairių mokslų atstovų, bet ir žiniasklaidos dėmesio. Tai natūralu, nes su nacionalinio charakterio specifika bandoma sieti visuomenės gerovę, valstybės santykius su kitomis šalimis ir pačios šalies, kurioje gyvena aptariama tauta, likimą. Pavyzdžiui, LTV laidoje „Tapatybės labirintai“ diskutavę pašnekovai (dailininkas Antanas Rimantas Šakalys, sociologė Rasa Ališaus-

kienė, etnologė Gražina Kadžytė) apibendrina, kad lietuviai save laiko darbščiais, pavydžiais, drąsiais ir karingais (karingumas akivaizdus sportinių kovų metu), bendruomeniškais (plačiau žr. S a v u k y n a s 2008).

Sociologas Romualdas Grigas straipsnyje „Šiuolaikinio lietuvių nacionalinio būdo bruožai 2. Nerimą keliančios trajektorijos (sociofinė kritinė apžvalga)“ aptaria tuos bruožus, kurie, jo manymu, šaliai siekiant integruotis į Europos Sąjungą turi kelti nerimą. Autorius pabrėžia deformuotą individualizmą, servilizmą, prieššinimosi sindromą, valstybinio bei nacionalinio patriotizmo stygių, emocijų perteklių, korupcinės sąmonės ir dezadaptacinį sindromus. Paradoksalu, bet išsamiai aptartos deformuoto individualizmo ištakos ir nusakyti raiškos būdai iš esmės paneigia pranešime jau minėtą lietuvių polinkį į bendruomeniškumą, kurį, pasak R. Grigo, ne be įvairių politinių aplinkybių įtakos išstūmė tarpusavio susvetimėjimas, abejingumas, bendros veiklos stoka. Servilizmas, vaizdingai apibūdinamas kaip „kumečio sindromas“, apima atsakomybės stoką, siekį visada ieškoti galin-gesnio užtarėjo (nesvarbu, kaip ta galia realizuojama) prieglobsčio, polinkį įsiteikti užsieniečiams, nors tai iš esmės ir žemina nacionalinį orumą. Šalia servilizmo figūruoja ir prieššinimosi tam, kas nauja, kitam pasauliui sindromas, kuris, kaip teigia autorius, linkęs silpnėti. Mokslininkas pagrindžia ir ne vieną šimtmetį aktualų valstybinio ir nacionalinio patriotizmo stygių. Deja, visa tai tik stiprėja. „Į pasaulį išeina karta, kuriai Tėvynės ir savos valstybės sąvoka tampa savotiška bedvase abstrakcija, iš išorės primetama būtinybe, o ne įvidintu ir asmenybės savivokoje integruotu elementu“ (G r i g a s 2003). Autoriui nebepateisinamas atrodo ir perdėtas emociingumas, kurį turėtų pakeisti racionalūs veiksmai. Pilietinės sąmonės stoką atspindi korupcinis sindromas. Dezadaptacinis sindromas nusako žmogaus nesugebėjimą keistis ir taikytis prie besikeičiančių aplinkybių, o ne vien tik dejuoti, koks sunkus yra gyvenimas (plačiau apie išvardytus nacionalinio lietuvių charakterio bruožus žr. G r i g a s 2003).

Labiau neigiamai, o ne teigiamai save apibūdina ir patys lietuviai. Buvo atliktas tyrimas, kuriuo siekta nustatyti, kokie būdo bruožai būdingi lietuviams (Č i u ž a s, R a t k e v i č i e n ė 2005, 234–243). Apie 60 proc. apklaustųjų nurodė, kad lietuviai pikti, pavydūs, nemokantys bendrauti, savanaudžiai (siekiantys asmeninės naudos), abejingi, nepatiklūs. „Tik maždaug trečdalis apklaustųjų pažymėjo tokius lietuviams būdingus bruožus kaip sąžiningumas, darbštumas, taupumas, protingumas, svetingumas, išradingumas“ (Č i u ž a s, R a t k e v i č i e n ė 2005, 236).

Kaip teigia Grigas, nacionalinio charakterio¹ tema yra „superjautri“ ir „supersudėtinga“ (G r i g a s 2002), nes aptariamasis fenomenas yra daugialypis, veikiamas įvairių aplinkybių gali kisti.

Apie lietuvių nacionalinio charakterio bruožus yra rašęs Gintaras Beresnevičius. Pasak jo, „mes esame nuostabūs vadovai. Karas ir laukinumas mums nesvetimi, tą pripažįsta kiekviena nacija, kuriai vadovavome ar kuri apskritai susiformavo mūsų dėka. Mes atlaidūs, tolerantiški, bet tik tada, kai turime savo prigimtinę švelnumo formą – imperiją, tokią, kuri derina priešybes, kuri sujungia ir apjungia

¹ Mokslininko straipsniuose figūruoja *nacionalinio būdo* terminas.

stichijas. Mes – barbarai ir mums artimas barbaro užkariautojo sindromas – žemdirbių teritorijos užkariavimas. <...> Mes užspeisti į kampa. Mums reikia judesio, erdvės, kol kas tą judesį čiumpame pavieniui, bet yra galimybė dar veikti ir kurti toliau daugelyje, bendra dvasia“ (B e r e s n e v i č i u s 2003, 13–14). Šį apibūdinimą galima palyginti su filosofo Antano Maceinos žodžiais, kuriais iš esmės taip pat netiesiogiai apibūdinamas lietuvių nacionalinis charakteris: „Tauta, kuri dainuoja mažybiniais bei maloniniais daiktavardžiais ir keikiasi šliužų vardais (rupūžė, gyvatė, žaltys), turi kitokį pasaulį, nei tauta, kuri dainuoja grubiais daiktavardžiais ir keikiasi šventenybėmis“ (*Madonna, Kruzifix, Sakrament*) (M a c e i n a 1998, 19). Chronologiškai artimesni ir todėl, matyt, labiau atitinkantys tikrovę yra Beresnevičiaus teiginiai, kuriuos jis pagrindžia ir kasdienėmis realijomis, pavyzdžiui, kaip judesio ir erdvės poreikio realizaciją pateikia nenaujų mašinų gabenimo iš užsienio verslą.

Paprastai nacionalinis charakteris siejamas su tam tikrais stereotipais, kurie asocijuojasi su konkrečia tauta (T e p - M и н а с о в а 2004, 171).

Tai, kad nacionalinis lietuvių charakteris yra visiškai realus fenomenas, galima įrodyti dar nepateikus konkrečių charakterio bruožų aprašo. Kalbos pasaulėvaizdyje fiksuojami ir tekstuose apibūdinami tie bendrieji dalykai, kurie yra susiję su įvairiais dvasinio gyvenimo aspektais: *lietuviškas charakteris, lietuviškas mentalitetas, lietuviška moralė, lietuviška dorovė, lietuviška dvasia, siela* ir *širdis*.

Daugiau informacijos gali suteikti konkrečių nacionalinio charakterio bruožų analizė. Charakteris apskritai išreiškia subjekto santykį su kitais žmonėmis, pačiu savimi, savo veiksmams, todėl ir nacionalinio charakterio bruožus būtų lengviau aptarti suskirsčius juos į grupes pagal šiuos kriterijus.

Tikslinga pradėti nuo asmenybės santykio su pačia savimi, nes tai, kaip žmogus save vertina, lemia ir jo požiūrį į pasaulį. Dalis požiūrį į save nusakančių bruožų iš dalies koreliuoja su sociologo Grigo nuogastavimais dėl lietuvių polinkio į servilizmą. Tekstuose užfiksuota, kad lietuviai yra nuolankūs, nuolaidūs, taigi, labai nesureikšmina savo asmenybės svarbos, linkę nusileisti, be to, dažnai tai yra įprastas ir savaimė suprantamas dalykas: <...> *ar tai įprasto lietuviško nuolankumo ženklas* <...>. Kita vertus, savybės nėra iš esmės blogos, nes kartais leidžia išvengti konfliktų: *Mūsų virėjas su lietuvišku nuolaidumu gal būtų nutylėjęs* <...>. Šios savybės pagrindžia ir atitinkamą santykį su kitais žmonėmis. Prie nuolankumo ir nuolaidumo galima šlieti ir kuklumą bei santūrumą, nes taip charakterizuojamas žmogus taip pat itin neiškelia savojo *aš*, tik gal nėra linkęs prisitaikyti. Požiūris į kuklumą ir santūrumą dvejopas. Vienu atveju tai yra iš esmės nenaudingi bruožai, neleidžiantys pasiekti arba gauti šio to daugiau, o kitu atveju, pavyzdžiui, kuklumas, yra tiesiog viena iš prigimtinių lietuvių savybių: *Bet vis tas lietuviškas santūrumas... Ak, tas prakeiktas lietuviškas kuklumas! Kitas tokiu atveju būtų nuo pečių iki papildvės krūtinę gelžgaliais apsisagstęs* <...> plg. <...> *tai galima būtų paaiškinti legendiniu lietuvišku kuklumu? Vadinkite tai paprasčiausiu lietuvišku kuklumu*. Turint galvoje gerokai didesnę siekį pabrėžti savo asmenybės vertę kalbama apie savigarbą. Ji beveik sinonimiška pačiai tautiškumo esmei: *Tie, kurie ini-*

cijavo šias Konstitucijos pataisas, matyt, nelabai turi lietuviškos savigarbos, o gal yra net ne lietuviai? Dar labiau sureikšminant save ir savo tautiškumą pamažu gali būti pereita prie ambicijų ir išdidumo. Tai reikia vertinti teigiamai, nes tokie charakterio bruožai skatina asmenybę veikti: – Žinoma, aš gerai pažįstu jūsų lietuviškas ambicijas, – nusišaipė Kurtis; Svetur būdamas, tėvynę labiau ir labiau pažįsta, geriau negu kai gyveno tenai, kai mindė Žemaitijos žemę. Ir jo lietuviškas išdidumas didėja, ir jo šventas pyktis dėl Hitlerio–Stalino pradėtų neteisybių Lietuvai, kurios truko pusę šimtmečio. Neigiamas bruožas yra polinkis matyti tik vieną, t. y. savo, tiesą. Tekstuose minimas ir lietuviškas teisuoliškumas. Santykį ir su savimi, ir su pasauliu nusako humoro jausmas arba jo stoka. Lietuviškas humoras nėra iš karto suprantamas, kartais net vertas kritikos, todėl jo gali nesuprasti net patys lietuviai: <...> pradėjusi suprasti lietuvišką humorą ir pastebėjusi <...>; Kad kartais su lietuvišku humoro jausmu ne viskas gerai <...>.

Daugiausia teigiamai vertinami tie charakterio bruožai, kurie atskleidžia lietuvių požiūrį į darbą. Tekstuose labai dažnai minima, kad lietuviai yra darbštūs. Kai vertinama iš stebėtojo pozicijų, šis bruožas yra iš tiesų ypatingas, nes gali išgelbėti nuo tikėtinos pražūties, iš tiesų dažnam lietuviui tremtiniui padėjo išgyventi visas Sibiro golgotas: – Nežinau, – trūkteli pečius Emilija, – gal lietuviškas darbštumas gelbėjo <...>. Net ir, atrodo, tokioje situacijoje, kai niekas negresia, šis bruožas taip pat yra toks stiprus, kad kiti žmonės lieka nustebinti: <...> megdavo stebindamos aplinkinius lietuvišku darbštumu. Prie darbštumo gali būti šliejamas ir atsidavimas darbui, kai žmonės dirba <...> su lietuvišku atsidavimu, negailėdami sveikatos. Kartais veikla gali iš karto nesisekti, reikia daugiau pastangų, todėl darbštūs žmonės paprastai būna ir atkaklūs, užsispyrę, tvirtos valios, nes šie bruožai padeda susidoroti su visomis užduotimis. Lietuviškas atkaklumas kone sakralizuojamas: <...> būk palaimintas, mūsų lietuviškas atkaklume <...>. Mokėsi to kantriai, su tikru lietuvišku užsispyrimu; Tikiu jūsų atkaklumu, garsiuoju lietuvišku atkaklumu, jūsų ryžtu. Tačiau merginos užsispyrimas ir tvirta lietuviška valia padėjo įsitvirtinti svetimame krašte. Darbštumas lemia ir požiūrį į darbo kokybę. Šiuo atveju minėtina lietuviškos atsakomybės sąvoka. Vadinasi, kalbos pasaulėvaizdyje užfiksuota, kad darbas nedirbamas tiesiog šiaip sau, subjektas jaučiasi atsakingas už savo veiksmus. Šis bruožas yra kaip atsvara sociologo Grigo aprašomam lietuvių servilizmui, kuris pasireiškia ir kaip atsakomybės stoka. Be abejo, viskas nėra taip gražu ir idealu. Dalyje pavyzdžių paminėti tie charakterio bruožai, kurie iš esmės yra pageidautini, tačiau lietuviškas jų variantas nėra pats geriausias. Pavyzdžiui, minima, kad ES turės bėdų su lietuvišku organizuotumu. Taigi, šiuo atveju reikia suprasti, kad organizuotumo kaip tik trūksta. Uolumas yra teigiamas dalykas, bet teiginys, kad <...> atstovas, tikriausiai nusivylęs lietuvišku uolumu, susirado advokatą <...>, kelia abejonių dėl lietuviško uolumo kokybės. Tam tikrais atvejais neigiami charakterio bruožai, trukdantys normaliai veikti, pavadinami ir tikraisiais vardais, tačiau tokių pavyzdžių nėra gausu. Minimas lietuviškas neveiklumas, tingumas, inercija: <...> jis yra ramybės arba tiesiaeigio galvojimo būsenoje². Ypač

² Pavyzdžiai pateikiami netaisyti.

tai būdinga lietuviams. Neatsitiktinai atsirado specialus terminas **lietuviška inercija**. Prof. V. Čepinskis prikišdavo lietuvišką inerciją netgi laboratoriniam prietaisui, kai tas spyriodavosi ir nesiduodavo manipuliuojamas.

Kiek blogiau galima apibūdinti lietuvių santykius su kitais žmonėmis. Edvardas Gudavičius yra pasakęs, kad beveik kiekviename lietuvyje „sėdi“ po Osama bin Ladeną, kuris iš pavydo gatavas kaimyno daržinę padegti. Tai yra esminis lietuvių tautos bruožas. Tokiam teiginiui galima pritarti dar ir dėl to, kad lietuvišką pavydą nusakantys pavyzdžiai sudaro didžiausią šio straipsnio pavyzdžių dalį. Konstatuojama, kad šis bruožas yra įprastas ir natūralus dalykas: *Žinoma, neapsieita ir be tradicinio lietuviško pavydo bei nepagrįsto įtarinėjimo; <...> sumišo su tipišku lietuvišku pavydu <...>*³. Pavydas atima iš žmogaus gyvenimo džiaugsmą, gal todėl neretai galima išgirsti, kad lietuviai yra liūdni: <...> *o džiaugtis kitų sėkme lietuviškas pavydas kliudo <...>; ar lietuviškai nepavyduliuojama tiems, kurie išvyko laimės ieškoti?* Šio bruožo raiškos mastai gali būti sunkiai suvokiami, ypač jeigu paties pavydo objektas ar priežastis nėra verti tokio dėmesio: <...> *aš įžvelgiu nelemtą lietuvišką pavydą: jei ne aš, tai ir niekas! <...> sakydami „Rotary“ ar „Lions“ iš karto įsivaizduojame būrį turtingų žmonių, žarstančių milijonus. Savo pinigais, bet vis dėlto lietuviškai pavydu, ar ne?*

Galbūt karai ir okupacijos lėmė, kad lietuviai nėra linkę lengvai pasitikėti aplinkiniams, todėl mūsų tautai priskiriamas ir įtarumas: *Gal iš lietuviško įtarumo nevertėtų skubėti <...>*. Toks bruožas reikalingas norint išgyventi, tačiau kartais jis gali trukdyti bendrauti su tais, kas linki tik gerų dalykų.

Iš to, kas buvo pasakyta, negalima teigti, kad lietuvių santykiai su kitais žmonėmis yra vien tik neigiami. Minėtinas lietuvių vaišingumas ir dosnumas. Būtina pabrėžti, kad pati vaišingumo samprata greičiausiai yra išlikusi iš senų laikų, bet charakterio bruožo raiška po truputį kinta, todėl tokiame vaišingumui, koks buvo prieš šimtmetį, neprilygsta dabartinis lietuvių noras pagerbti svečius, nors jis taip pat vadinamas vaišingumu: <...> *jau tik iš istorijos mums žinomą lietuvišką vaišingumą*; plg. *NATO vadas liko patenkintas lietuvišku vaišingumu*. Su vaišingumu susijęs nuoširdumas, galintis pagerinti santykių kokybę: <...> *atvažiavo su lietuviškom giesmėm ir lietuvišku nuoširdumu*.

Dar du charakterio bruožai iš esmės gali sudaryti antonimų porą. Minima *kaimiška lietuviška antipatija visokiausioms sijonuotoms ir kelnėtoms davatkoms*, t. y. nenoras toleruoti kitų žmonių įsitikinimų. Šiam bruožui priešpriešinama *lietuviška tolerancija*: <...> *šios kapinės – lietuviškos tolerancijos pavyzdys; Jis nepasidavė romantinei lietuviškos tolerancijos interpretacijai*. Galima spėti, kad tolerancija labiau susijusi su globaliais dalykais, o kasdieniame gyvenime yra daugiau nepakantumo.

Istorinės aplinkybės greičiausiai iš dalies bus nulėmusios ir lietuvių santykį su pasauliu apskritai. Būtinybė nuolatos gintis nuo priešų, saugotis antpuolių išugdė itin stiprų ryšį su tėvyne, savo tautiškumo vertės pojūtį. Visi šie bruožai verbalizuo-

³ Daugiau apie pavydo specifiką lietuvių kalbos pasaulėvaizdyje žr. P a p a u r ė l y t ė 2005, 65–69.

jami pabrėžiant vis didesnę jų raiškos laipsnį. Tai patriotizmas, nacionalizmas arba šovinizmas: <...> *kelti jausmus, koreliuojančius su lietuvišku patriotizmu*; <...> *pernelyg paremtas siaurai suprastu lietuvišku nacionalizmu*; *Čia ne tik gyvuojanti didžiavalstybinis lietuviškas šovinizmas, bet ir pasireiškia atvirai*. Kita vertus, šiais žodžiais įvardijamos sąvokos gali būti ir ne visiškai vienodai suprantamos, todėl tai, kas vienam žmogui atrodo patriotizmas, kito jau gali būti aiškinama kaip nacionalizmas. Toks požiūris į tėvynę yra pakankama prielaida kalbėti apie lietuvišką drašą, kuri susijusi su valstybinės reikšmės dalykais ir pasireiškia susiklosčius ypatingai situacijai: <...> *po svyravimų tarėjuose pagaliau atsirado pakankamai lietuviškos drašos: ir jie ne tik atsakė savo vardu mobilizaciją vykdyti, bet šiuo reikalu įteikė vok. memorandumą*. Draša greičiausiai nereiškia bandymo nutrūktgalviškai pulti į patį įvykių sūkurį. Tekstuose akcentuojamas lietuvių apdairumas, blaivus protas. Šie bruožai padeda išsaugoti bent jau asmens nepriklausomybę, nepasiduoti abejotinos vertės pagundoms, todėl nėra naudingi tiems, kurie siekia pasinaudoti kitais žmonėmis: *Vedliams, gelbėtojams didelis džiaugsmas: atrodo, kad jau nyksta tradicinis lietuviškas apdairumas, blaivus protas*. Perdėtas lietuviškas atsargumas kartais gali trukdyti progresui: <...> *nesižavime kiekviena naujove, bet su lietuvišku atsargumu apžiūrime ją <...>*; skatinti įvairias taupumo apraiškas: <...> *kartais net patys šeimnininkai nežino, kuriais vaistais kokią ligą gydytis. Vis ta lietuviška kaupimo manija kalta. Gal prirėiks, gal nebeatveš, gal ateityje „Sodra“ nekompensuos*.

Nacionalinis charakteris apibūdina tautos atstovus ne tik tam tikru momentu, bet ir įvairiais istoriniais periodais, todėl tikėtina, kad jis yra labai įvairialypis, kartais galbūt ir prieštaringas (šis bruožas irgi paminėtas tekstuose). Kai kalbama apie tokio pobūdžio fenomenus, labai svarbus yra atskaitos taškas. Tai, ką vienas laiko, pavyzdžiui, darbštumo apraiška, kitas gali vadinti tiesiog paprasčiausiu pareigų atlikimu. Santūriems vakariečiams lietuviai gali atrodyti labai emocionaliūs, tačiau ar taip pat pasakys slavai, kurių mentalitetui emocijų raiška yra itin svarbi?⁴ Pavyzdžiui, rusai, kurių emocingumas yra visų pripažintas, šiuo aspektu greičiausiai lietuvius su estais ir teigia, kad „estų fone lietuviai gali būti laikomi italais“ (П р о к о ф ъ в а 2003).

Apibendrinant tai, kas buvo pasakyta, galima daryti išvadą, kad neretai lietuvių nacionaliniam charakteriui priskiriami antonimiški bruožai: tekstuose lietuvis kuklus ir teisuoliškas, santūrus ir išdidus, darbštus ir neveiklus, tingus. Tai galima paaiškinti paties aprašomo objekto specifika. Dažnu atveju nacionalinio charakterio bruožas dar tikslinamas ir konkrečiau apibūdinant, pavyzdžiui, *garsusis, įprastas, legendinis, mūsų, paprasčiausias, prakeiktas, tradicinis, tikras, tvirtas*. Apibūdinimas išreiškia aptariamo charakterio bruožo vertinimą, pgl. *legendinis, garsusis* ir *prakeiktas*. Kadangi šiuo atveju nacionalinis charakteris aprašomas, kaip jį vertina patys lietuviai, minima ne vien tik tai, kas yra teigiama, galima teigti, kad lietuviams nesvetimas ir savikritiškas požiūris į savo būdą. Be abejo, straipsnyje pa-

⁴ Apie rusų ir anglų kalbose atsispindinčią emocijų raiškos specifika žr. В е ж б и ц к а я 1999, 526–546.

minėti charakterio bruožai nesudaro baigtinio sąrašo, nes vargu ar įmanoma juos suskaičiuoti ir nubrėžti griežtą ribą, tačiau tikėtina, kad tai, kas buvo minima dažniausiai, gali būti priskirta prie nacionalinio lietuvių charakterio dominančių. Tarp daugiau nei 20 000 vartojimo pavyzdžių nebuvo tokio, kuriame būtų kalbama apie lietuvių linksmumą, mokėjimą džiaugtis gyvenimu, geranoriškumą kitų žmonių atžvilgiu. Daugiausia, kaip buvo minėta, pabrėžiamas darbštumas ir pavydas. Pirmasis vertintinas tik teigiamai, tačiau ir pavydo nereikėtų suvokti tik kaip blogo dalyko. Juk kartais jis skatina žmogų veikti užuot tik stebėjus aplinkinių sėkmę ir gerovę, todėl apibūdinimas, kad lietuviai yra darbštieji pavyduoliai, matyt, nėra toks jau prastas.

Literatūra

- B e r e s n e v i č i u s 2003 – Gintaras Beresnevičius, *Imperijos darymas. Lietuviškos ideologijos metmenys. Europos Sąjunga ir Lietuvos geopolitika XXI a. pirmojoje pusėje*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Č i u ž a s, R a t k e v i č i e n ė 2005 – Antanas Čiužas, Valentina Ratkevičienė, „Moksleivių požiūris į lietuvių“, *Tautinės tapatybės dramaturgija* (sud. R. Grigas, L. Klimka), Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 234–243.
- G r i g a s 2002 – Romualdas Grigas, „Šiuolaikinio lietuvių nacionalinio būdo bruožai 1. Problemos apibrėžtis (sociofinė kritinė apžvalga)“, *Filosofija, sociologija*, 4 [žiūrėta 2009-02-15]. Prieiga internete: <http://images.katalogas.lt/maleidykla/fil24/F-09.pdf>.
- G r i g a s 2003 – Romualdas Grigas, „Šiuolaikinio lietuvių nacionalinio būdo bruožai 2. Nerimą keliančios trajektorijos (sociofinė kritinė apžvalga)“, *Filosofija, sociologija*, 1 [žiūrėta 2009-02-15]. Prieiga internete: <http://images.katalogas.lt/maleidykla/fil31/F-22.pdf>.
- M a c e i n a 1998 – Antanas Maceina, *Daiktas ir žodis*, Vilnius: Aidai.
- P a p a u r ė l y t ė 2005 – Silvija Papaurėlytė, „Pavydas lietuvių kalbos pasaulėvaizdyje“, *Filologija*, 10, 65–69.
- P Ź 1993 – *Psichologijos žodynas* (red. R. Augis, R. Kočiūnas), Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- S a v u k y n a s 2008 – Virginijus Savukynas, „Koks yra lietuvių charakteris“ [žiūrėta 2009-03-12]. Prieiga internete: http://www.geradiena.lt/Koks-yra-lietuviu-charakteris_416-3k.
- В е ж б и ц к а я 1999 – Анна Вежбицкая, *Семантические универсалии и описание языков*, Москва: Языки русской культуры.
- П р о к о ф ъ е в а 2003 – Ксения Прокофьева, „Литовский национальный характер“ [žiūrėta 2009-03-12]. Prieiga internete: <http://www.litva.ru/article.php?id=453>.
- Т е р - М и н а с о в а 2004 – Светлана Тер-Минасова, *Язык и межкультурная коммуникация*, Москва: Изд-во МГУ.

Silvija Papaurėlytė-Klovienė

Lietuvių nacionalinis charakteris lietuvių kalbos pasaulėvaizdyje: ar galime vadintis darbščiaisiais pavyduoliais?

S a n t r a u k a

Pagrindiniai žodžiai: *kalbos pasaulėvaizdis, nacionalinis charakteris, naivioji psichologija.*

Pavadindami daiktą ar reiškinį, t. y. suteikdami vardą, mes parodome, kad jį pažįstame, suprantame esmę. Papildomos informacijos suteikia ir abstraktaus fenomeno pavadinimą patikslinantis apibūdinimas.

Šio straipsnio tikslas – aptarti tuos charakterio bruožus, kurie lietuvių kalbos pasaulėvaizdyje priskiriami nacionaliniam charakteriui, t. y. patikslinami apibūdinimu *lietuviškas* (*lietuviška*). Darbo medžiaga rinkta iš *Dabartinės lietuvių kalbos tekstyno* (prieiga internete: <http://donelaitis.vdu.lt>). Peržiūrėta daugiau nei 20 000 žodžių *lietuviškas* ir *lietuviška* vartojimo pavyzdžių. Rengiant straipsnį buvo remtasi šių žodžių ir charakterio bruožus pavadinančių leksinių vienetų junginiais.

Išanalizavus vartojimo pavyzdžius paaiškėjo, kad neretai lietuvių nacionaliniam charakteriui priskiriami antonimiški bruožai: tekstuose lietuvis kuklus ir teisuoliškas, santūrus ir išdidus, darbštus ir neveiklus, tingus. Antonimiškumą galima paaiškinti ir paties aprašomo objekto specifika. Kai kalbama apie tokio pobūdžio fenomenus, labai svarbus yra atskaitos taškas. Paprastai nacionalinio charakterio bruožas dar patikslinamas ir konkretesniu apibūdinimu, kuris atspindi ir abstraktaus fenomeno vertinimą. Dažniausiai minimi lietuvių charakterio bruožai yra darbštumas ir pavydas.

Kalbos pasaulėvaizdyje fiksuojami ne tik lietuvių charakterio bruožai, bet ir kiti specifiniai lietuviški vidinio pasaulio fenomenai.

Silvija Papaurėlytė-Klovienė

Lithuanian National Character in Lithuanian World-View: Can We Call Ourselves the Most Hard-Working Detractors?

S u m m a r y

Keywords: *language world-view, naïve psychology, national character.*

When we name a thing or a phenomenon, i. e. when we give a name, we show that we know it and understand its essence. The description that specifies the name of an abstract phenomenon gives additional information.

The aim of the present paper is to discuss those character features which are ascribed to the national character, i. e. specified by the description *Lithuanian*. The data is drawn from

the Contemporary Lithuanian Language Corpus (access via Internet <http://donelaitis.vdu.lt>). The analysis is based on those word-combinations which name character features. The conclusion is that quite often the antonymic features are ascribed to Lithuanian national character. In the texts under analysis, a Lithuanian is humble and self-righteous, reserved and proud, hard-working and passive, lazy. The antonymity can be explained by means of the peculiarity of the object which is described. When such phenomena are discussed the starting point is very important. Usually the feature of national character is specified by more particular description that reflects the estimation of an abstract phenomenon. Diligence and envy are most often mentioned Lithuanian character features. In the language world-view, not only Lithuanian character features, but also other specific Lithuanian phenomena of the inner world are recorded.

Silvija PAPAURĖLYTĖ-KLOVIENĖ
Lietuvių kalbotyros ir komunikacijos katedra
Šiaulių universitetas
P. Višinskio g. 38
LT-76352 Šiauliai
[silvijapapaurėlyte@gmail.com]